

„...A SZABADSÁGJOGOK KORLÁTOZÁSÁVAL A TERRORISTÁK CÉLJAIT TELJESÍTJÜK BE MAGUNKON”

BESZÉLGETÉS TÁLAS PÉTER BIZTONSÁGPOLITIKAI SZAKÉRTŐVEL

Az elmúlt négy évben megjelent, terrorizmussal foglalkozó elemzések többsége egyfajta biztonságpolitikai korszakhatárként tekint a New York-i merényletekre. Valóban ilyen fontos fordulópont 2001. szeptember 11.?

Bár szeptember 11. több szempontból is fontos dátum, semmiképpen nem nevezném biztonságpolitikai korszakhatárnak. Talán egyedül az Egyesült Államok számára jelent ilyesfajta cezúrát, de a világ biztonsága szempontjából szerintem jóval fontosabb fordulópont volt a kétpólusú világrend összeomlása. A New York-i merényletekkel nem a világ változott meg, sokkal inkább a biztonságról alkotott képünk. Egyfajta új biztonságpolitikai szemüveget kaptunk: világosabban látunk és jobban értünk olyan problémákat, amelyek már korábban megjelentek. Szeptember 11-ben sokan a globálisnak vagy új típusúnak nevezett terrorizmus megjelenését látják; én ezt sem tekintem olyan újdonságnak, amely alapján korszakhatárként szólhatnánk a World Trade Center és a Pentagon elleni merényletekről. Az új típusú terrorizmus legismertebb képviselője, az al-Kaida már korábban is követett el merényleteket, legfeljebb ezek akkor nem kaptak olyan nagy médianyilvánosságot. A terrorizmus történeti fejlődését látva az is várható volt, hogy a terroristák és a terrorcsoportok is alkalmazkodnak a világ általános fejlődéséhez. Vagyis egy globalizálódó világban a terrorizmus is törvényszerűen globalizálódik.

Ezzel az új „szemüveggel” biztonságpolitikai szempontból milyen jelenségeket lát a korábbiaknál jobban?

Az elmúlt több mint másfél évtized egyik lényegesebb elemének én a biztonságpolitika társadalmi meghatározottságának növekedését tartom. Azt, hogy a nemzetközi politika állami szereplői, az „államok világa” mellett a nem állami szereplők is egyre növekvő súllyal játszanak szerepet a nemzetközi rendszerben, s ma már képesek létrehozni saját nemzetközi, államhatárokon átívelő rendszereiket, képesek kialakítani saját, nem kormányzati, transznacionális biztonságpolitikájukat. A terrorizmus szempontjából ez azért

fontos, mert a multinacionális vállalatok, a környezetvédők, a nemzetközi alapítványok, a civil és az egyházi szervezetek vagy a több államban élő vagy éppen állam nélküli nemzetek (például albánok, kurdok) mellett a terrorista szervezetek is e biztonságpolitikai kategóriához tartoznak. Ugyancsak igen lényeges változás, hogy globalizáltabbá vált világunkban a biztonsági problémák kül- és belpolitikai besorolása, a kül- és belpolitika hagyományos megkülönböztetése is mind nehezebb. Egyre inkább elmosódik a határvonal a kül- és belbiztonság között, s egy ilyen helyzetben a biztonságpolitikai hatások és ellenhatások a korábbiaknál sokkal közvetlenebbül és bonyolultabban érintkeznek egymással. Ez új biztonságpolitikai szemléletet, eszközöket és módszereket igényel, s bizonyos értelemben az olyan fogalmak újradefiniálását is, mint a nemzetbiztonság, a szuverenitás, a terület és a határok sérthetetlensége stb. Igen nehéz eldönteni, hogy például egy szeptember 11. típusú terrortámadás mennyiben belső és mennyiben külső biztonsági kérdés. Végül úgy vélem, hogy a bipoláris világrend bukását követően jelentősen módosult a nemzetközi biztonság kulcskérdése is. A vesztfáliai nemzetközi rendszer alapvető kérdése a túlzott hatalommal rendelkező államok hegemóniáért folytatott vetélkedése volt. A hidegháborút követően viszont a nemzetközi biztonság kulcskérdésévé két probléma vált: egyfelől a szuperhatalomként magára maradt Egyesült Államok és a transznacionális vállalatóriások hegemón törekvései; másfelől viszont a túlzottan kevés hatalommal rendelkező, gyenge, illetve működésképtelen államok tehetetlensége. Az elmúlt másfél évtized legtöbb konfliktusa ott keletkezett, ahol a központi állami hatalom nem funkcionált, s a törvényes erőszakmonopólium hiányában olyan belső hatalmi vákuum keletkezett, amelyet különböző versengő hatalmi tényezők (etnikai kisebbségek, szeparatista mozgalmak, terrorista hályozatok, szervezett bűnözői csoportok, fanatikus vallási csoportok stb.) igyekeztek kitölteni. Vagyis a nemzetközi biztonságot fenyegető konfliktusok forrásává az „államon belüli anarchia” és nem a „nemzetközi anarchia” vált. Természetesen voltak államok közötti konfliktusok is, ám ezek mögött vezető

erőként szinte mindig az Egyesült Államok állt. Ilyenek voltak az Öböl-háborúk, Jugoszlávia bombázása vagy az afganisztáni háború.

Ha már a háborúknál tartunk: Ön hova sorolja a terrorizmus elleni „háborút”? Milyen álláspontot foglal el abban a vitában, amelyben a terrorizmus elleni fellépést egyesek a háború, míg mások a bűnüldözés kategóriájával próbálják megragadni?

A terrorizmus elleni háború legnagyobb problémája szerintem az, hogy ezt a háborút is hagyományos háborúként fogja fel a politikusok és a nemzetközi jogászok egy része. Olyan háborúként, amelyre alkalmazható a hagyományos nemzetközi jog, s amelytől megkövetelhető a nemzetközi jog klasszikus háborúra vonatkozó joga. Pedig a terrorizmus elleni küzdelem, még ha háborúként is fogjuk fel, biztonságpolitikai szempontból egy teljesen új típusú „háború”, amely eszközeiben és módszereiben radikálisan szakít a hagyományos – elsősorban a katonai elemekre koncentráló – hadviseléssel, s egyszerre vet be rendszeti, adminisztratív, jogi, hírszerzési-titkosszolgálati, politikai-diplomáciai, gazdasági-pénzügyi, társadalompolitikai, katonai és kommunikációs eszközöket. Ennek a háborúnak az igazi újdonsága nem az, hogy a háború fogalmába bevonja az említett területeket, hanem hogy a „háború folyamán” felértékelődnek s a katonai dimenziónál lényegesen fontosabbak azok a nem katonai „frontok”, amelyeknek a hagyományos háborúkban csupán kiegészítő szerepük volt. Ilyen értelemben tehát a terrorizmus elleni küzdelem alapvetően eltér a hagyományos háborúk logikájától. Mivel a terrorizmus elleni harc mind területileg, mind pedig a „frontok” tekintetében rendkívül szerteágazó, szerintem már csak praktikus okokból sem alkalmazható rá a klasszikus háborús jog. Ha az Egyesült Államok klasszikus értelemben vett háborút folytatna a terrorizmus ellen, akkor valószínűleg minden olyan újságíró börtönben lenne, aki nyilvánosság elé tárja az al-Kaida fenyegetéseinek a tartalmát, nem is beszélve persze azokról, akik a CNN-nek interjút készítenek Baszajevvel. Ez ugyanis ellenséges propaganda, ami ilyen időkben a biztonság szempontjából különleges megítélés alá esik. Miközben tehát a terrorista csoportok és a terroristák biztonságpolitikai és politikai értelemben egyaránt nem állami szereplők, a cselekmény, amit elkövetnek, jogi értelemben szerintem büntetőjogi kategória. Függetlenül attól, hogy milyen politikai motívumok alapján követik azt el, s függetlenül attól is, hogy ezek a motívumok politikailag legitimek-e. Vagyis a World Trade Center lerombolót nem háborús ellenfélnek, hanem politikai és ideológiai indítékból tömeggyilkosságot végrehajtó bűnözőknek tekintem.

A nemzetközi szervezetek biztonsággal foglalkozó dokumentumai és a legtöbb ország nemzetbiztonsági stratégiája prioritásként kezeli a terrorizmus elleni harcot. Arról azonban elég keveset tudunk, hogy ténylegesen milyen nagy veszélynek van kitéve a világ e tekintetben és milyen mértékű a terrorfenyegetettség.

Hadd kezdjem illetlenül néhány statisztikai adattal, mert erre a kérdésre korántsem egyszerű a válasz. A 2001 januárja és 2005 júliusának vége közötti négy és fél évben tizenegyezer-ötszázhuszonhét terrorcselekményt és tizennyolcezer-nyolcszáznegyvenegy áldozatot regisztrált szerzte a világon az e tekintetben igen alapos National Memorial Institute for the Prevention of Terrorism (MIPT). Ha évekre lebontva vizsgáljuk meg az adatokat, a cselekmények száma minden évben meghaladta a 2001-es szintet, s két év kivételével a terrorcselekmények halálos áldozatainak száma is növekedett a világban. Vagyis világviszonylatban kétségtelenül romlott a helyzet mind a cselekmények, mind az áldozatok számát tekintve. A politikusok általában erre hivatkoznak, amikor azt állítják, hogy nőtt a terrorfenyegetettség. Én azonban nem állnék meg itt. Ha ugyanis térségekre lebontva is megvizsgáljuk az említett adatokat, kiderül, hogy a terrorfenyegetettség az elmúlt négy és fél év során csupán a világ bizonyos térségeiben nőtt, bár néhol drasztikusan, például a Közel-Keleten, Dél-Ázsiában és a posztszovjet térségben. Máshol viszont jelentősen csökkent, így az Egyesült Államokban és Kelet-Közép-Európában, sőt tendenciáját tekintve Nyugat-Európában is. Ha pedig még ennél is tovább megyünk, akkor kiderül, hogy a legtöbb merényletet Irakban, az Izrael által megszállt területeken, Kasmírban, Kolumbiában, Észak-Írországbán, Spanyolországban, Thaiföldön, Afganisztánban, Oroszországban, Franciaországban, illetve Pakisztánban követték el. A legtöbben pedig Irakban, az Egyesült Államokban, Oroszországban, Kasmírban, Kolumbiában, Pakisztánban, Izraelben, Indiában, Afganisztánban és az Izrael által megszállt területeken estek áldozatul terrorcselekményeknek. Az említett területeken követtek el az összes merénylet több mint háromnegyedét, s innen kerül ki az áldozatok több mint nyolcvan százaléka. De még ezek a számok sem fejezik ki a terrorfenyegetettség igazi mértékét, mert bár szeptember 11. valóban borzasztóan sok áldozatot követelt, de azóta Amerikában csupán nyolc ember halt meg terroristámadás következtében, a cselekmények száma pedig korábban sem volt jelentős. S akkor még nem is beszéltem arról, hogy vannak országok és térségek, ahol a merényletek magas száma ellenére is kevés ember hal meg, s vannak olyan országok, ahol kevés ugyan a terrorcselekmény, de nagyon sok az áldozat.

Ezekkel a számokkal mindössze azt szeretném érzékeltetni, hogy nagyon sok mindentől függ, miként ítéljük meg egy-egy ország terrorfenyegetettségét, s nagyon sok szempontot kell elemezni ahhoz, hogy erről hiteles képet kapjunk. De nem akarok kitérni a válasz elől. Miközben elfogadom, hogy a világ terrorfenyegetettsége kétségtelenül nőtt az elmúlt években, magam inkább a fenyegetettség regionális és területi különbségeire teszem a hangsúlyt. Napjainkban a világnak nem azokat a térségeit látom igazán fenyegetettnek a terrorizmus által, amelyeket a terrorizmus ellen háborút indító politikusok. Sőt azt sem érzem mindig mérvadóknak, hogy mit tartalmaznak a nemzeti biztonsági stratégiák a terrorfenyegetettséggel kapcsolatban. Ha valaki például végigolvassa térségünk országainak ilyen jellegű dokumentumait, olyan érzése támad, hogy sokkal inkább a nemzetközi elvárásoknak való megfelelés, egyfajta házi feladat jellegű teljesítési kényszer motiválta a szerzőket, s nem az említett fenyegetésre vonatkozó konkrét vizsgálatok és elemzések eredményei.

Ezek szerint nem ért egyet azokkal a politikusokkal, akik szerint a terrorfenyegetettség miatt a szabadságjogoknak a korábbiaknál nagyobb korlátozására van szükség a nyugati demokráciákban?

Több szempontból sem, de mielőtt ezt megindokolnám, hadd tegyek még egy kiegészítést az előbbiekhöz. A terrorfenyegetettséget és a terrorizmus elleni harcot nagyban befolyásolja az is, hogy milyen típusú terrorizmusról beszélünk. A terrorcsoportok túlnyomó többsége napjainkban is csupán helyi, nemzeti vagy szubregionális szinten tevékenykedik. Egy másik részük ugyan regionális, esetleg régiókon is átívelő hatókörrel rendelkezik, de az esetek többségében itt is viszonylag pontosan behatárolhatók azok a területek, amelyeket fenyegetnek, ilyenek például a török-kurd, iráni, palesztin militáns csoportok. Ez a terrorizmus elleni küzdelem szempontjából is döntő körülmény. Gondoljunk csak arra, hogy Európa a baszk, az északír, a korzikai szeparatisták, a görög, a spanyol és az olasz anarchisták elleni több évtizedes küzdelmét a szabadságjogok jelenleg kilátásba helyezett korlátozása nélkül vívta, s ha nem is volt képes felszámolni tevékenységüket, legalábbis elviselhető mértékűre csökkentette az általuk jelentett biztonsági kockázatot. Hozzátehetem, hogy az érintett országok számos tekintetben még napjainkban is maguk igyekeznek megoldani a nemzeti terroristáikkal folytatott harcot, s ezt a folyamatot minden deklaráció ellenére elkülönítik az Egyesült Államok által meghirdetett terrorizmus elleni háborútól. Vagyis ez utóbbi tulajdonképpen elsősorban az „új típusú-

nak”, „globálisnak” vagy al-Kaida típusúnak nevezett terrorizmus ellen folyik...

2001. szeptember 11. óta közismert, hogy ez az új, al-Kaida típusú terrorizmus a legveszélyesebb: merényleteit úgy szervezi és követi el, hogy minél több civil áldozatát esson. Sokak számára tehát e terrorizmustípus fenyegetései, robbantásai és nyilatkozatai is elégséges indokot jelentenek a terrorizmus elleni háborúhoz, illetve a szabadságjogok korábbinál nagyobb korlátozásához.

2001. szeptember 11. óta Amerikában nem, Európában pedig csupán Madridban és Londonban került sor olyan terrorcselekményekre, amelyek valamilyen módon az al-Kaidához voltak kapcsolhatók. Bár nyilvánvalóan nem túl népszerű dolog ilyet állítani a Lockerbie-ügy óta legpusztítóbb európai terrortámadás, a madridi, illetve az ötvenhat halálos áldozatot követő londoni robbantások után, mégis azt kell mondanom, a korábbi szakértői várakozásokhoz képest ez tulajdonképpen csekély siker az új típusú terrorizmus számára. Ami a terrorcsoportok médián keresztül eljuttatott fenyegetéseit illeti, ezek inkább az új típusú terrorizmus úgynevezett virtuális harcának részei. Vagyis ezekkel a fenyegetésekkel éppúgy, mint az Irakban elrabolt külföldieknek az internetre feltett videóüzeneteivel és kivégzésével, elsősorban a nyugati társadalmak félelemérzetét kívánják felkelteni, növelni és fenntartani. De azt is világosan látni kell, hogy e fenyegetéseket az esetek túlnyomó többségében nem követte és nem követei tényleges terrorakció. Tény, hogy az amerikai és az európai lakosság fenyegetettségérzése az utóbbi időben erősödött. De ehhez szerintem – a New York-i, a madridi és londoni robbantások mellett – nagymértékben hozzájárul az is, hogy a média, a politikusok, de még a biztonságpolitikai szakértők egy része is szinte minden terrorcselekmény mögött az al-Kaidát keresi, illetve látatja, s nem jelzi a fogalom kapcsán időközben bekövetkezett tartalmi differenciálódást.

Milyen értelemben beszélhetünk ma az al-Kaidáról?

Egyrészt továbbra is ezzel a névvel illetik az 1980-as évek elején Oszama bin Laden által megalakított terrorszervezetet, amely a tálib rendszer elleni 2001-es fegyveres fellépést követően jelentősen meggyengült, s amelynek megmaradt sejtjei és csoportjai tevékenységüket napjainkban elsősorban az arab világ egyes országaira (Irak, Szaúd-Arábia), illetve Közép-Ázsiára (Afganisztán, Pakisztán) összpontosítják. Egy ideje ugyancsak al-Kaidaként emlegetik azt a szélsőséges és militáns, franchise-szerű terrorista

hálózatot, amelynek a különböző muzulmán közösségekben megtalálható sejtjeit és csoportjait sok esetben csupán a közös ellenség, a közös nyugatellenes ideológia és az azonos elkövetési módszer – összehangolt, egy időben több helyen elkövetett robbantás – köti össze az Oszama bin Laden-féle al-Kaidával, de nem tartanak fenn vele feltétlenül szervezeti vagy személyes kapcsolatot. Európa egyes országait és az Egyesült Államokat ma leginkább ezek a terrorcsoportok veszélyeztetik, ám paradox módon éppen ezekről tudunk a legkevesebbet. Végül pedig az al-Kaida napjainkra olyan presztízsnövelő „reklámszlogené”, a politikai terror marketingjének olyan eszközévé vált, amelyre mindazon szélsőséges csoportok szívesen hivatkoznak, melyek politikai népszerűséget és támogatást kívánnak szerezni a radikális muzulmán társadalmi rétegekben, vagy egyszerűen médianyilvánosságra, s ez által saját politikai jelentőségük virtuális növelésére vágyanak. Részben azért nem látom indokoltnak az új típusú terrorizmus miatti jelentős szabadságkorlátozást, mert nem tartom akkora veszélynek e fenyegetést, mint a legtöbb politikus és biztonságpolitikai szakértő. Persze lehet, hogy tévedek, mert nem vagyok CIA- vagy MI5-vezető, de eddig senki sem rukkolt elő olyan hiteles és megkérdőjelezhetetlen bizonyítékkal, ami miatt változtatni kellene az állásponton.

Az Ön által említett titkosszolgálati vezetők és politikusok viszont azt állítják: csupán a szerencsének és a terrorizmus elleni hatékony küzdelemnek köszönhető, hogy eddig csak New Yorkban, Madridban és Londonban került sor nagyobb merényletekre. Továbbá arra hivatkoznak, hogy a nyugati demokráciák jelenlegi túlzott liberalizmusa kiszolgáltatótá és védtelenné teszi e politikai rendszereket.

Ha cinikus akarnék lenni, azt mondhatnám, igazuk van. Jelenleg ugyanis egyetlen olyan politikai rendszert ismerünk, amely biztos, tartós és viszonylag hatékony védelmet képes garantálni a terrorfenyegetéssel szemben, s ez a diktatúra. Szaddam Husszein Irakjában gyakorlatilag ismeretlen jelenség volt a terrorizmus, ami jelenleg korántsem mondható el az országról. Továbbmegyek: az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek döntő szerepe volt és van abban, hogy a mai Irak a Nyugatot fenyegető új típusú terrorizmusnak is az egyik fő működési területe, és hogy a mai Irak gyakorlatilag működésképtelen állam. Ráadásul a második Öböl-háború akkor tette működésképtelenné Irakot, amikor a terrorizmus elleni nemzetközi küzdelem főszereplői már egyöntetűen kiemelt problémaként kezelték a „működésképtelen államokat” mint a terrorizmus –

ezen belül pedig különösen az új típusú terrorizmus – számára legkedvezőbb logisztikai hátteret. Számos terrorszervezet ugyanis éppen azzal képes jelentős társadalmi bázisra szert tenni a működésképtelen államokban, hogy kvázi állami funkciókat is betölt: például szociális, egészségügyi segélyrendszert, iskolahálózatot tart fenn, munkahelyteremtő vállalkozásokat s a biztonság szavatolását ígérő karhatalmi és paramilitáris szervezeteket tart fenn. Az ilyen terrorszervezetek léte mutat rá arra is, hogy mennyire korlátozott a terrorizmus elleni küzdelem hatása akkor, ha csupán a terroristák és terrorszervezetek felszámolására irányul, s csak mellékes feladatnak tekint a terrorizmus gyökereinek megszüntetését, köztük a működésképtelen államok stabilizálását. Azonban még az utóbbit szem előtt tartóknak is fel kell hívni a figyelmét arra, hogy szűken vett biztonságpolitikai szempontból a terrorizmus elleni küzdelem kulcskérdése nem a „működésképtelen versus demokratikus”, hanem a „működésképtelen versus stabil” állam kérdése. Az, hogy ezt a stabilitást demokratikusan vagy autoriter módon berendezkedő hatalom biztosítja-e, a terrorizmus által megfertőzött működésképtelen állam legfőbbje, illetve az ezek területén folyó terrorizmus elleni harc szempontjából – bármilyen lehangolóan hangzik is – másodlagos kérdés. Éppen ezért szerintem, hibát követnek el mindazok – sajnos, ezt bizonyítja Afganisztán, még inkább Irak példája –, akik a működésképtelen államokban a terrorizmus elleni egyetlen gyógyírt a demokráciában látják, a terrorizmus elleni küzdelmet pedig egyfajta univerzális demokráciaexportként fogják fel. S még komolyabban azok, akik ennek még fegyveres úton is hajlandók érvényt szerezni. Véleményem szerint a terrorizmus elleni küzdelem főszereplőinek a működésképtelen államok esetében arra kellene törekedniük, hogy politikai és gazdasági eszközökkel olyan stabil rendszerekhez segítsék az említett országok társadalmait, amelyek – jobb kifejezés híján – nem ön- és nem közveszélyesek. Vagyis az emberi jogok minimumának biztosításával képesek a biztonság és a rend fenntartására országaikban, nem jelentenek fenyegetést a környezetükre, s az adott társadalom többsége elfogadja őket.

Mintha ez a Bulgakov-féle másodlagos frissességű hal mintájára az ugyanilyen demokrácia lehetőségét fel-tételeznék...

Praktikus szempontból feltétlenül. Ne csapjuk be magunkat, a valóságban a demokráciáknak éppolyan különböző a minőségük, mint a tokhalaknak. Attól, hogy Irakban új alkotmány született, még nem lett demokratikus az ország. A bulgakovi bonmot itt

és most legfeljebb a jog és a biztonságpolitika közötti igen fontos megközelítésbeli különbséget szemlélteti jól. Míg ugyanis a jog lényegéből fakadóan normatív, a biztonságpolitika lényegéből fakadóan pragmatikus; míg a jogászt a hal frissessége, a magamfajta a hal léte foglalkoztatja elsősorban.

És mi a helyzet a nyugati demokráciákkal?

Estükben szerintem nem tudjuk eldönteni, hogy a szerencse vagy a hatékony ellenintézkedések eredménye-e, hogy 2001 szeptembere óta csak Madridban és Londonban került sor merényletekre. Nem tudjuk eldönteni, mert nem tudjuk ellenőrizni a titkosszolgálatok adatait és tevékenységét. Ennek hiányában viszont azt sem tudjuk eldönteni, hogy indokoltak-e a szabadságjogok már megvalósult, illetve kilátásba helyezett korlátozásai. Elméletileg nem zárom ki, hogy sort kell keríteni esetleg ilyen intézkedésekre, de egyrészt – és ez nagyon fontos – előbb szeretnék meggyőződni arról, hogy ez valóban indokolt, másrészt szeretnék meggyőződni arról is, hogy ezekre az intézkedésekre azért kerül sor, mert már minden olyan eszközt és módszert kipróbáltunk, amely nem jár jelentős szabadságkorlátozással.

A nyugati politikai döntéshozók és a biztonságpolitikai szakemberek jelentős része viszont azt állítja, hogy a terrorizmus elleni harc sikerének alapfeltétele a szigorú titoktartás és a társadalmi létszféra fokozott ellenőrzése.

En nem a titoktartás szükségességét vitatom, csupán a terrorizmus elleni küzdelemmel foglalkozó hatóságok fokozottabb ellenőrzését tartom szükségesnek. Az elmúlt négy évben például az amerikai politika túlságosan sok mindent söpört a terrorizmus elleni harc szőnyege alá, sok olyan lépést tett erre a jelzőre hivatkozva, amely szerintem vagy nem kapcsolható szorosan ahhoz, vagy nem annyira a terrorizmus elleni harcot, mint inkább saját hatalmának tartós fennmaradását szolgálja.

Persze biztonsági szempontból a terrorizmus elleni küzdelem eszközei és módszerei a legtöbb esetben nem fenyegetettségspecifikusak. Például a biometrikus adatnyilvántartásra, a mobiltelefonok és az internet-forgalom megfigyelésére nemcsak a terroristák kiszűrése szempontjából lehet és van szükség, hanem a szervezett bűnözés, az illegális migráció és a gazdasági bűncselekmények elleni küzdelem során is, vagy – mint például Oroszországban – azt egyszerűen az állam „kváncsisága” motiválja.

Ebből a szempontból megint csak a fenyegetettség mértékének megítélése a kulcsfontosságú, mert az említett eszközök és módszerek alkalmazásának általános kiterjesztését a politika ma leginkább a terrorizmussal indokolja. S teszi ezt, valljuk be, viszonylag hatékonyan. Teheti, mert például a terrorizmusnak máig nincsen konszenzusos nemzetközi definíciója. Az amerikai Hazafias Törvény, a Patriot Act például olyan szélesen értelmezi a terrorizmus, a terrorizmussal gyanúsíthatók és a terrorizmus támogatásának fogalmát, ami szerint – amennyiben valaki könyvvásárlásaimat, az interneten való böngészésemet vizsgálja – akár én is terrorizmussal gyanúsítható személy lehetek. Nem lévén jogász, a terrorizmusellenes intézkedések jog- és törvénysértő jellegéről nem akarok beszélni, hiszen ezeket a problémákat a Fundamentum rendszeres olvasói nyilván sokkal jobban ismerik nálam. A kaptafámnál maradván én inkább ismét arra hívnám fel a figyelmet, hogy a jelenlegi nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem – amolyan tűzoltás jelleggel – elsősorban a terroristák, illetve a terrorszervezetek tevékenységére koncentrálnak, s kevésbé foglalkozik a terrorizmust kiváltó okokkal, a terrorizmus gyökereivel, ha tetszik, a terrorizmus társadalmi infrastruktúrájával. Vagyis annak a társadalmi-politikai közegnek országokon belüli, illetve nemzetközi szinten való felszámolásával, amely a modern terrorszervezetek működését lehetővé teszi. A terrorcselekmények előkészítéséhez és elkövetéséhez ugyanis még a legszervezettebb és leghatékonyabb terrorcsoportoknak is bizonyos társadalmi infrastruktúrára van szükségük. A jelenleg legveszélyesebbnek tekintett, új típusú terrorizmus esetében például olyan, viszonylag nagy létszámú muzulmán közösségre van szükség, melyen belül megtalálható az a szűk réteg, amely támogatja vagy legalábbis tolerálja a terrorista módszereket. Igen fontosnak tartom, hogy 2004 márciusában Madridban, egy olyan ország fővárosában követte el terrorcselekményt, amely jelentős számú, mintegy hárommillió észak-afrikai, arab, muzulmán kisebbséggel rendelkezik, de ami fontosabb, hogy ezen belül több mint egymillió-kétszázezer az illegálisan bevándorolt, a társadalom peremére szorult, állandó lakhellyel, legális munkával és társadalombiztosítással nem rendelkezők száma.

Londonban viszont a 2005. július 7-i merényleteket brit állampolgárok követték el...

Valóban, a júliusi londoni merényletek nem annyira a terrorizmus társadalmi infrastruktúrájának spanyol modellje szempontjából voltak meglepők, hanem sokkal inkább azért, mert a robbantások elkövetői ezúttal a több mint másfélmillió nagy-britanniai

muzulmán kisebbség második generációs tagjai közül kerültek ki. Mivel brit állampolgárok már korábban is követtek el merényletet Izraelben, számomra itt és most fontosabbnak tűnik, hogy a londoni merénylők házilag készített robbanószerkezetekkel követték el tettüket. Aki napjainkban merényletet akar elkövetni, hosszabb-rövidebb keresgélés után minden ehhez szükséges információt megtalál az interneten – a házilag elkészíthető robbanószerkek receptjeitől kezdve a rejtőzködési és információvédelmi technikákon keresztül egészen a kiképzési útmutatókig. Vagyis a világháló nem csupán globális kommunikációs csatornát biztosít, s nemcsak a személyes kapcsolatot teszi nélkülözhetővé a különböző terroristák és terrorista csoportok között, de a kereskedelmi forgalomban beszerezhető anyagokból és eszközökből összeállítható robbanószerkek és -szerkezetek elkészítésére vonatkozó kézikönyveivel kiiktathatóvá teszi a hagyományos illegális fegyver- és robbanószerpiacokat is. Tudomásul kell vennünk, hogy a posztmodern terrorizmus a világhálón keresztül is képes terrorista sejteket és merényleteket szervezni. Sőt, egyesek szerint ma már önmagában a világháló is képes erre, vagyis a több ezer terrorista honlap úgy is képes „dolgozni”, hogy arról eredeti alkotóik nem is tudnak. És szerintem éppen ebben a helyzetben, London után érhető tetten legjobban a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatos szemléleti különbség. Július 7-re ugyanis egyesek azzal válaszolnak, hogy akkor rajta, ellenőrizzük még jobban az internetet, a mobiltelefonokat, a könyvvásárlásokat, figyeljük még szigorúbban az embereket. Mások viszont azt a kérdést teszik fel – bár jelenleg ők vannak kisebbségben –, hogy jól működik-e az a multikulturális társadalom, ahol az oktatási és szocializációs rendszer évtizedes tevékenységének eredményét – még ha kis számban is – „felülírhatja” egy néhány hónapos pakisztáni „vallási kurzus”? Vagy karcosabban fogalmazva: vajon a londoni merényleteknek nem az az egyik oka, hogy a nyugati társadalmak bizonyos szöveteiben a „multikulturális együttélés” nem társadalmi integrációt, hanem csupán gettósodáshoz és társadalmi szegregációhoz vezető egymás mellett élést jelent? De ha nem kívánunk ilyen messzire menni a következtetésekben, London után akkor is érdemes jobban odafigyelnünk a nyugati társadalmak ilyen jellegű problémáit felvető elemzésekre.

Ön szerint megteremthető-e a biztonság fokozása és a demokrácia, az emberi jogok megőrzése közötti egyensúly?

Nem vagyok túl optimista. Egyrészt mert ez az egyensúly számos területen már régen felborult – gondoljunk csak a Guantánamo típusú amerikai fogolytáborokra, a Patriot Actre vagy az Abu Graib-i

botrányra –, másrészt mert úgy látom, hogy napjaink nyugati népképviselői demokráciái a globális terrorizmus fenyegetése nélkül is ki vannak téve annak a veszélynek, hogy „totalitáriánus tömegdemokráciákká, váljanak. Olyan rendszerekké, ahol a multinacionális vállalatok és az általuk befolyásolt média konstituálják a hatalmat, s ahol ez a hatalom a közgondolkodás és a közvélemény autoritását is fel tudja számolni. Ha rosszul sülnék el a dolgok, a terrorizmus elleni harc jegyében tett intézkedések lökést adhatnak ennek a folyamatnak. Különösen akkor, ha a nyugati társadalmak úgy mondanak igent a terrorizmus megfékezéséhez szükséges, úgynevezett integrált védelmi szféra megteremtésére, hogy közben nem követelik és nem harcolják ki ennek szigorú és hatékony kontrollját. Vagyis ha társadalmi, jogi és törvényi kontrollmechanizmusok nélkül jön létre egy olyan védelmi struktúra, amelyben a biztonságért felelős különböző intézmények a jelenleginél is jóval szorosabban működnek majd együtt, illetve a jelenleginél is jóval szorosabban kötődnek majd egymáshoz. A kulcskérdés tehát számomra az, hogy a biztonság fokozását szolgáló intézkedésekkel párhuzamosan képesek leszünk-e szigorítani a politika és a biztonságért felelős intézmények civil kontrollját. Folyamatosan ellenőrizhetővé válik-e például az, hogy a szabadságjogokat valóban csak és kizárólag a valós terrorfenyegetettség elhárításáért korlátozzák, és szankcionálható lesz-e az, amikor a hatalom túllépi ezt a határt. A jelenlegi helyzetet számos országban nem érzem ehhez kedvezőnek. Az amerikai társadalom jelentős részét például még négy évvel 2001 szeptemberét követően sem lehet meggyőzni arról, hogy az Egyesült Államok terrorfenyegetettsége messze nem olyan mértékű, mint azt Washingtonban állítják.

És aggasztó az is, hogy a brit közvélemény többsége lényegében tudomásul vette az ártatlan, brazil származású villanyszerelő kivégzését a londoni biztonsági szolgálat részéről.

Sőt, nemcsak a közvélemény, de a biztonságpolitikával foglalkozó szakemberek jelentős része is. Nem kedvez az említett kontrollnak az sem, hogy a terrorizmus napjainkra gyakorlatilag a nyugati világban is a politikai marketing szerves részévé vált. Azzal például, hogy a beszláni túszedrámát élőben közvetítette a CNN, elég sok szavazatot szerzett George W. Bushnak az elnökválasztáson... Persze, lehet, hogy túl sötéten látom a dolgokat, s akik ma az emberi jogokkal szemben a biztonság elsődlegességét hirdetik, előbb-utóbb rádöbbennek, hogy a demokratikus szabadságjogok minden lényeges korlátozásával tulajdonképpen a terroristák céljait teljesítjük be magunkon.